

НАПРУЖЕНІСТЬ НА РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ: ЧИННИКИ, СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Анотація

Проведено аналіз тенденцій сучасного ринку праці України, охарактеризовано проблеми та визначено основні чинники, що сприяють посиленню напруженості в сфері зайнятості. Сформульовані ключові завдання державної політики щодо реформування ринку праці для забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку.

НАПРУЖЕНІСТЬ НА РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ: ЧИННИКИ, СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Сучасне посилення напруженості в сфері зайнятості має об'єктивні передумови, оскільки негативні тенденції в економічній сфері, спричинені дією численних факторів зовнішнього та внутрішнього характеру, зберігаються. Зокрема, за оцінками Державної служби статистики України, у 2015 р., порівняно з попереднім роком, обсяг промислового виробництва скоротився на 13,6 %, у тому числі добувної промисловості – на 14,5 %, переробної – на 13,1 %, машинобудування – на 14,6 %, постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – на 12,0 %. За минулий рік зафіксовано і спад виробництва сільськогосподарської продукції на 4,8 %, де ще попередні два роки спостерігалась незначна позитивна динаміка.

Серед основних факторів погіршення економічної ситуації в країні в умовах продовження воєнних дій на Сході України є: руйнація інфраструктури на територіях промислових регіонів, де відбуваються бойові дії, та дезорганізація усталених виробничих зв'язків і критично важливих постачань ресурсів; ускладнення, внаслідок загострення політичної ситуації, відносин з основними торгівельними партнерами, що призвело до часткової втрати зовнішніх ринків; погіршення інвестиційного клімату, що призвело до зменшення обсягів інвестиційних потоків; скорочення внутрішнього попиту внаслідок спаду виробничих процесів та падіння купівельної спроможності населення.

Так, у 2015 р. за жодним з видів промислової діяльності не спостерігалася позитивна динаміка. При цьому найбільших втрат під впливом скорочення зовнішнього та внутрішнього попиту зазнали виробництво коксу і продуктів нафтоперероблення, хімічна промисловість, машинобудування та металургійне виробництво. Відбувся спад виробництва і в харчовій промисловості та сільськогосподарському виробництві, де у попередньому році ще зберігалось незначне зростання (табл.1).

Таблиця 1

Індекси виробництва продукції в Україні за видами економічної діяльності у 2014 – 2015 рр.

Види економічної діяльності	2014	2015
Промисловість усього	89,3	86,6
Добувна промисловість	86,3	85,5
Переробна промисловість	89,9	86,9
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	102,0	88,8
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри та виробів із шкіри	97,3	91,6
Виготовлення виробів із деревини	94,6	88,7
Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	78,6	78,1
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	85,3	84,1
Виробництво основних фармацевтичних продуктів	98,4	91,7
Виробництво металургії, готових металевих виробів крім машин та устаткування	85,1	83,6
Машинобудування	78,7	85,4
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	93,4	88,0
Будівництво		85,1
Сільське господарство усього	102,8	95,2
Рослинництво	103,1	94,7
Тваринництво	102,0	96,3

Обмежений доступ до кредитних ресурсів погіршує можливості розширення виробництва економічно активних підприємств. Несприятливі фінансово-економічні та політичні умови призводять до збільшення кількості збиткових підприємств, частка яких у третьому кварталі 2015 р. становила 40,3 % (на 5,8 в.п. більше ніж на кінець попереднього року). Це суттєво погіршує умови реалізації продукції та отримання доходів, призводить до загострення ситуації в трудовій сфері.

Згідно з офіційною статистикою, кон'юнктура зареєстрованого ринку праці протягом 2014 – 2015 рр. та в січні 2016 р. характеризується значним перевищенням пропозиції робочої сили над її попитом. Потреба підприємств у працівниках на заміщення вакантних робочих місць та посад в січні 2016 р.

становила 31,3 тис. осіб, що на 25 % менше ніж у січні 2015 р. А в окремих областях України, зокрема, Дніпропетровській, Закарпатській, Запорізькій та Чернігівській кількість вакансій за останній рік скоротилась вдвічі. При цьому кількість незайнятих громадян, які перебували на обліку в державній службі зайнятості, становила 508,6 тис. осіб. Таким чином, навантаження на 1 вільне робоче місце (вакантних посад) в середньому по Україні в січні 2016 р. становило 16 осіб, що у 1,8 разів більше, ніж у січні 2014 р. В окремих областях, зокрема, в Запорізькій та Львівській – на 1 вакансію претендувало 42 – 75 осіб.

Водночас, гостро стоїть проблема структурної диспропорції між попитом на робочу силу та її пропозицією за професіями, що обмежує можливості працевлаштування безробітних і не сприяє задоволенню потреб роботодавців у працівниках. На кінець грудня 2015 р. найбільшою була потреба у кваліфікованих робітниках з інструментом (20,1 % від загальної кількості вільних робочих місць), працівниках найпростіших професій у сфері торгівлі (16,2 %), робітниках з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин (14,7 %).

На кінець 2015 р., порівняно з груднем 2014 р., майже на 30 % скоротилась потреба у робітниках з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування та на 19 % у кваліфікованих робітниках з інструментом. Це свідчить не лише про те, що структура підготовки кадрів є деформованою, але й про поглиблення проблеми створення нових робочих місць для економіки інноваційного типу, оскільки остання потребує, насамперед, фахівців інженерного профілю, ІТ та сфери обслуговування.

Серед осіб, які поповнили лави зареєстрованих безробітних протягом останнього року, вивільнені у зв'язку з реорганізацією підприємства склали 6,8 % (33,1 тис. осіб), звільнені за згодою сторін та у зв'язку з закінченням

строку договору – 57,4 % (281,8 тис. осіб)¹. Окрім того, за даними Державної служби зайнятості у січні 2016 р. роботодавці проінформували про попередження планового масового вивільнення ще 39,0 тис. працівників². Значне збільшення чисельності безробітних в Україні в останній період зумовлене проведенням заходів щодо оптимізації зайнятості в бюджетній сфері, в наслідок чого зростає кількість безробітних за такими професійними групами, як: вищі державні службовці, законодавці, керівники, менеджери, професіонали, освітяни, науковці (переважна більшість це особи з високим рівнем освіти та професійних навиків). Потреба роботодавців у працівниках за цими професійними групами за минулий рік скоротилась майже на 30 %.

Одним з найбільш серйозних викликів розвитку ринку праці нині в Україні є збільшення частки довготривалих безробітних та зростання середньої тривалості безробіття населення (рис. 1). Так, у першому півріччі 2015 р. порівняно з відповідним періодом попереднього року, середня тривалість пошуку роботи збільшилась з 5 до 7 місяців, питома вага безробітних, які шукали роботу більше року зростає у 2,3 рази. З числа зареєстрованих безробітних в Україні в січні 2016 р. біля 13 % (65,0 тис. осіб) це ті, які знаходяться в статусі безробітних більше 1 року. Довгострокове перебування у стані безробіття збільшує для безробітних ризики втрати навичок та зменшує їхні шанси на працевлаштування. Зокрема, фахівці вважають, що упродовж 12-ти місяців у осіб, не зайнятих трудовою діяльністю, втрачається здатність до самоорганізації. Після двох-трьох років бездіяльності держава практично втрачає цих людей як робочу силу та для зміни ситуації їм необхідна довготривала реабілітація, що потребує додаткових витрат.

¹ Державна служба статистики України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

² Державна служба зайнятості України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=350794>

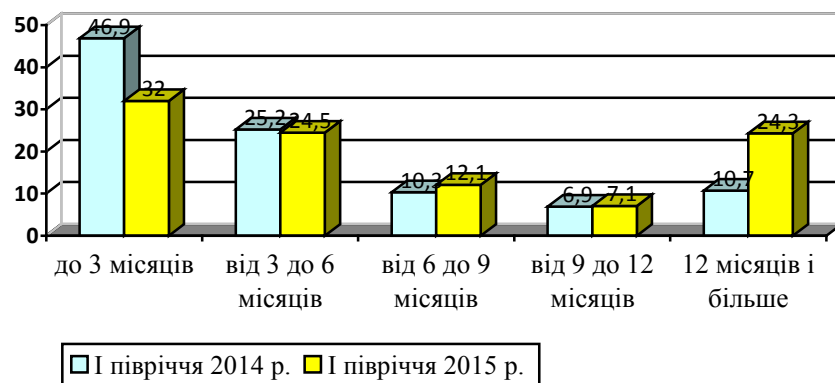

Рис. 1. Безробітне населення в Україні у віці 15 – 70 років за тривалістю пошуку роботи (за методологією МОП), %

Аналіз безробіття за віковими групами свідчить про те, що найбільш поширеним воно залишається серед молоді у віці до 15 – 24 років – 21,3 % та у віці 25 – 29 років – 11,6 %, як у міській так і у сільській місцевостях (рис. 2). Матеріальні проблеми, психологічний дискомфорт через відсутність роботи й неможливість налагодити стабільний спосіб життя змушують молодь займатися нерегламентованими видами діяльності, які є часто небажаними і небезпечними як для самої особи, так і для держави. Повернення молоді особи, яка була тривалий час безробітною, у поле зайнятості є практично неможливим, особливо враховуючи невисокий рівень оплати праці на першому робочому місці. Слід наголосити, що серед безробітних у віці 15 – 70 років майже 15 % становлять ті, що непрацевлаштовані після закінчення загальноосвітніх та вищих навчальних закладів 1-IV рівнів акредитації.

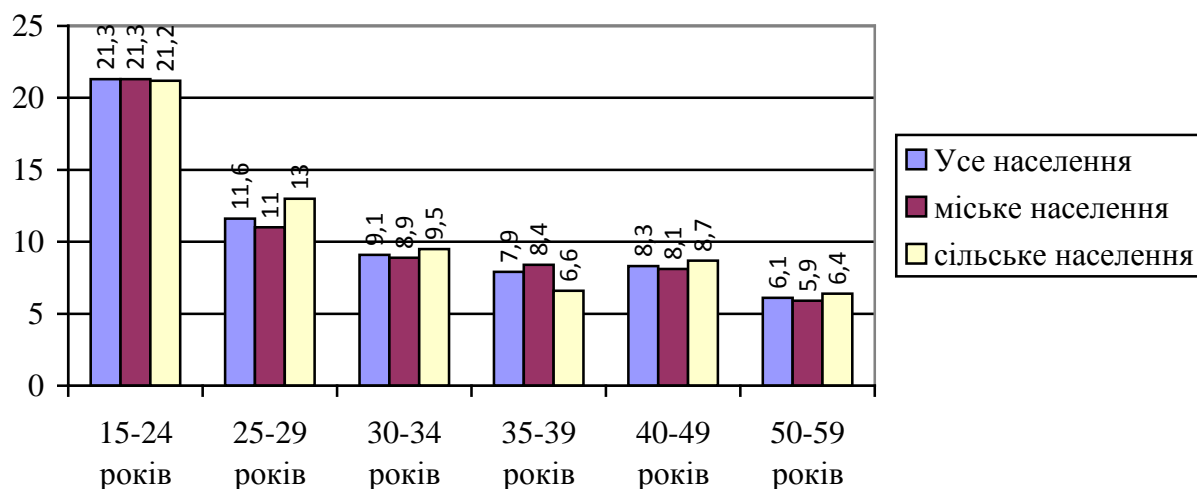

Рис. 2. Рівень безробіття населення України за віковими групами (за методологією МОП), %

Такі несприятливі тенденції у сфері зайнятості є причиною втрати та погіршення якості трудового потенціалу, призводять до скорочення бюджетних надходжень та збільшення державних витрат. Тільки у 2015 році розмір витрат на виплату допомоги по безробіттю становив біля 5,5 млрд грн.

Загрозливих масштабів в Україні набула тіньова зайнятість. Надмірна експансія неформальної зайнятості, її тісне переплетіння з формальною обумовлює нерегульованість і неконтрольованість процесів у соціально-трудої сфері. За офіційною статистикою, кількість зайнятих у неформальному секторі економіки становить 4,4 млн осіб або 26,5 % від загальної кількості зайнятого населення віком 15 – 70 років. Більше половини неформально зайнятих спостерігається серед сільського населення, де неформальний сектор є переважаючим місцем прикладання праці для кожної другої особи з числа зайнятих. Серед видів економічної діяльності найбільш поширеною є неформальна зайнятість у сільському, лісовому та рибному господарствах (38,3 %); в оптовій та роздрібній торгівлі, ремонті автотранспортних засобів (22,6 %) та будівництві (15,5 %).

Поширення неформальної зайнятості має негативні наслідки для держави та суспільства в цілому, і. в першу чергу, це недоотримання

надходжень до бюджету та соціальних фондів, які могли б бути спрямовані на розвиток соціальної та економічної сфери, підвищує ризик нестабільної зайнятості та отримання постійного доходу населення. Протягом 2015 р. внаслідок скорочення зайнятих у формальному секторі та зростання тіньової зайнятості чисельність застрахованих осіб, які сплачують єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, зменшилася на 550 тис. осіб та на початок 2016 р. становила лише 10,3 млн осіб. За оцінками фахівців, нині в тіні знаходиться від 30 до 50 % фонду заробітної плати^{3, 4} (біля 200 млрд грн), тобто щорічно доходна частина бюджету країни втрачає приблизно на 30 млрд грн, фонди соціального страхування від 70 до 90 млрд грн, в тому числі пенсійний фонд – біля 70 млрд грн (власні надходження Пенсійного фонду у 2015 р. склали 264,7 млрд грн⁵).

Серйозною загрозою, що впливає на загострення ситуації у сфері зайнятості, є знецінення праці. Заробітна плата більшості працюючих не виконує стимулюючої, мотиваційної та відтворювальної функції. На жаль, в Україні питома вага заробітної плати у загальних обсягах доходу населення в цілому по країні складає біля 40 %, а в окремих регіонах ледь сягає 30 %-ї позначки. Середній розмір заробітної плати штатних працівників у 2015 р. склав 5230 грн (3,3 разу більше прожиткового мінімуму для працездатних осіб), у всіх регіонах середній розмір оплати праці був вищим за мінімальну заробітну плату, разом з тим лише в м. Києві, Донецькій та Київській областях заробітна плата перевищила середню по країні.

Складна економічна ситуація в країні негативно позначилася на купівельній спроможності номінальної заробітної плати населення. За минулий рік індекс реальної заробітної плати в середньому склав 79,8 % (рис. 3). Негативні явища в реальному секторі економіки, викликані

³ Близнюк В.В. Тіньовий сегмент ринку праці в Україні / Матеріали за 10-а міжнародна научна-практична конференція, «Ключові проблеми в сучасній науці», – 2014. Том 3. Економіка. Софія. «БялГРАД-БГ» ООД – С.44-52.

⁴ Міжнародний центр перспективних досліджень. Тіньова економіка в Україні: причини та шляхи подолання. 2014 р. – Режим доступу: http://icps.com.ua/assets/uploads/files/t_novaekonom_kaukra_ni.pdf

⁵ Звіт про роботу пенсійного фонду України у 2015 році. Пенсійний фонд України - <http://www.pfu.gov.ua/pfu/doccatalog/document?id=243697>

розгортанням кризових явищ, проявляються і на активному зростанні заборгованості із виплат заробітної плати, упродовж 2015 р. її сума збільшилася більше ніж на 50 % та на кінець року становила 1880,82 млн грн. Збільшення суми боргу перед працівниками економічно активних підприємств спостерігалось у 18 регіонах країни, серед видів діяльності найвагомніше збільшення суми несплаченої заробітної плати спостерігалось у добуванні кам'яного та бурого вугілля, водопостачанні; каналізації, поводженні з відходами, у сфері професійної, наукової та технічної діяльності, у будівництві, виробництві меблів, іншої продукції, ремонту і монтажу машин і устаткування, постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря.

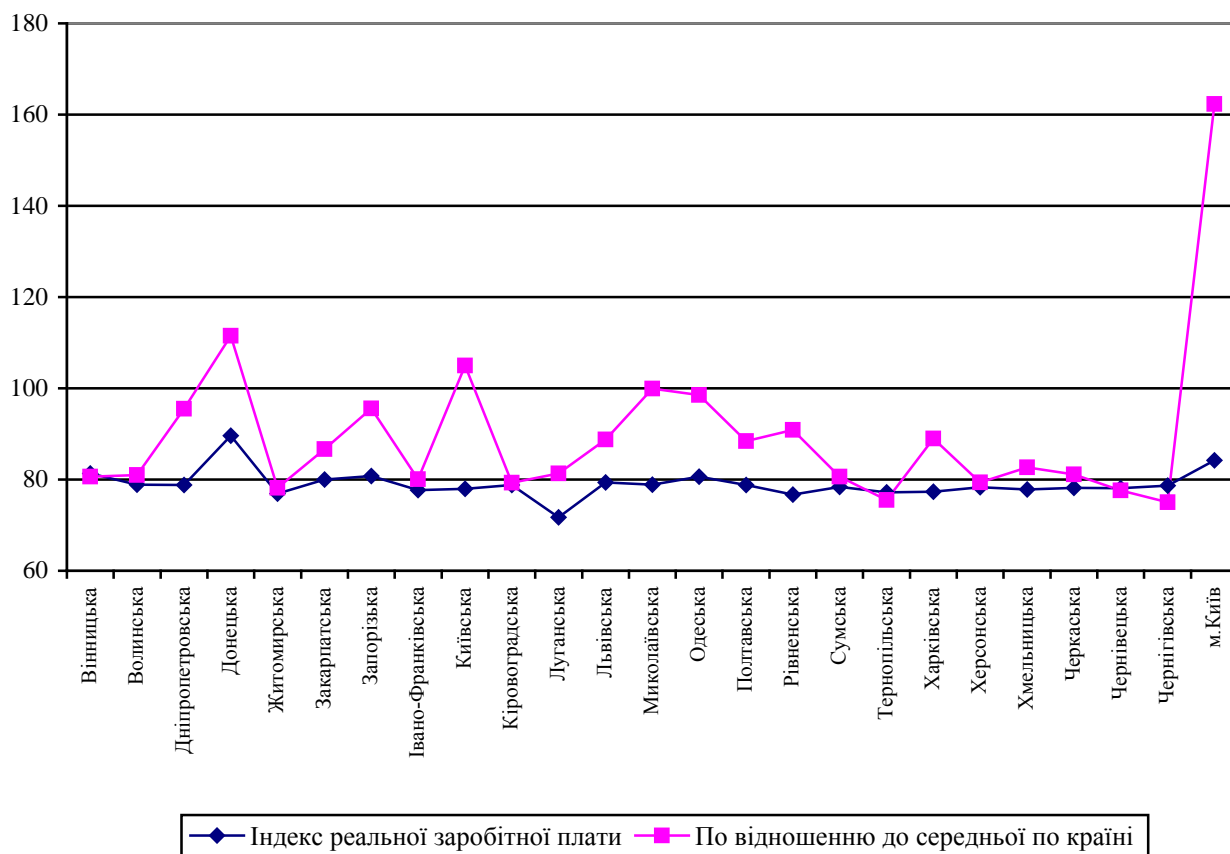

Рис. 3. Індекс реальної заробітної плати та співвідношення середньої номінальної заробітної плати в регіонах та середнього рівня по країні у 2015 р., %

Зменшення доходів працюючого населення зумовлене також поширенням практики вимушеної часткової зайнятості: у I півріччі 2015 р. чисельність працюючих в режимі скороченого робочого часу становила 652,6 тис. осіб; у відпустках з ініціативи адміністрації перебували 51,9 тис., або відповідно 8,0 % та 0,6 % середньооблікової кількості штатних працівників. Найбільша частка зайнятих неповний робочий день спостерігалась в транспортній галузі, промисловості та будівництві (рис. 4). Взагалі з одного боку застосування неповної зайнятості, як і інших форм атипової зайнятості, є ознакою гнучкості ринку праці і спостерігається у сучасному світі далеко не тільки за умов економічної кризи. З іншого – її поширення призводить до прекаризації трудової сфери, тобто збільшення прошарку людей, які відчувають хиткість, ненадійність, нестабільність майнового стану, свого соціального буття; падіння рівня та якості життя працюючих; зменшення рівня соціальної відповідальності і соціальної згуртованості та посилення соціальної напруженості в суспільстві.

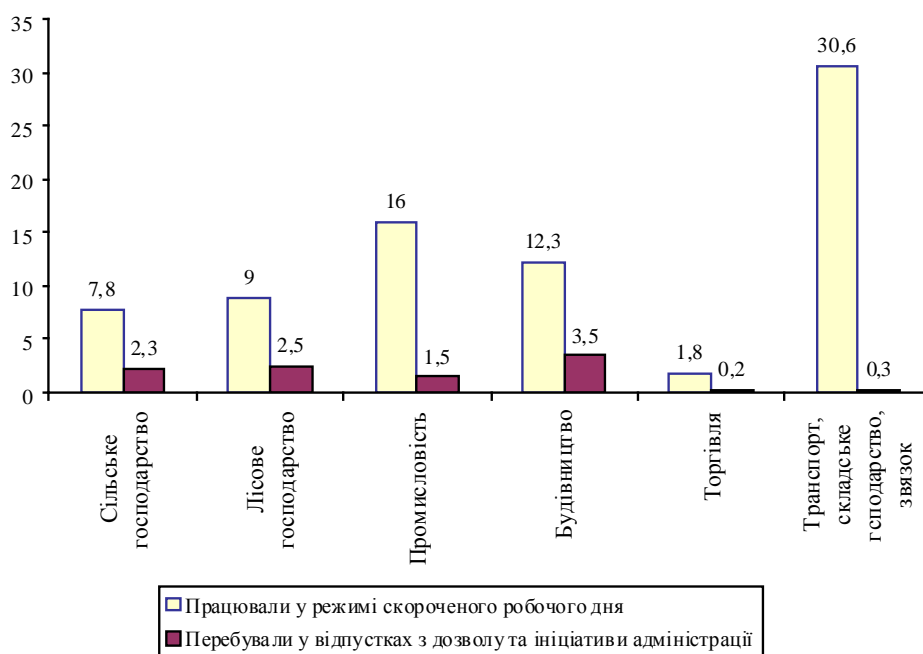

Рис. 4. Частка працівників, які перебували в умовах вимушеної неповної зайнятості у I півріччі 2015 р., за видами економічної діяльності, у % до середньооблікової кількості працівників

Вагомим чинником погіршення ситуації на ринку праці в Україні виступають наслідки російської агресії, в результаті якої значна кількість населення втратила роботу. За офіційними даними, з початку окупації АР Крим та проведення антитерористичної операції на Сході до державної служби зайнятості звернулися за допомогою у працевлаштуванні 64,3 тис. вимушених переселенців з АР Крим, Донецької та Луганської областей⁶. Безробітними серед переселенців є у переважній більшості особи з вищою освітою (70 %), за віковою структурою – молодь у віці до 35 років (40 %). В кризових умовах, що призвели до суттєвого звуження сфери прикладання праці, неврегульоване переміщенням працездатного населення по території України, без врахування структурних особливостей регіональних ринків праці, призводить до зростання навантаження на локальних ринках праці та генерує проблеми щодо працевлаштування, соціальної реінтеграції і адаптації, доступу до освіти тощо. Питання реінтеграції та адаптації вимушених переселенців на новому місці, можливість їх соціалізації та підвищення економічної активності є досить важливим. Окрім того, серед соціальних ризиків вимушеного переселення слід відзначити можливість посилення напруженості та конкуренції на ринку праці, що, відповідно, може поглиблювати конфліктність стосунків між місцевим населенням та переселенцями. Урегулювання цих проблем потребує активної позиції держави, місцевої влади, громад в частині інтеграції переселенців та їх трудової та соціальної адаптації.

В цілому ситуацію в сфері прикладання праці в Україні можна оцінити як напружену та таку, що сприяє загостренню соціальних проблем, суттєво впливає на соціально-економічне самопочуття населення і робить значний внесок у посилення загального рівня соціальної напруженості.

⁶ <http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=351058>

Висновки та рекомендації

Таким чином, сучасне становище у сфері зайнятості є досить напруженим, що є результатом багатьох проблем та суперечностей, які тривалий час не вирішувалися, а в період кризи значно загострилися. Серед основних причин такої ситуації є: висока залежність економіки від політичної кон'юнктури, непослідовність проведення соціально-економічної політики, жорстке державне регулювання сфери зайнятості, низька ефективність державної політики щодо сприяння розвитку середнього та малого бізнесу, зниження довіри населення до державної соціально-економічної політики, що призводить до тінізації економіки, в тому числі зайнятості. Негативно також впливає на ринок праці короткострокова орієнтованість економічної діяльності, недостатнє інвестування виробничої сфери, гальмування інноваційних процесів.

Сучасний спад економіки значно загострює суперечності у сфері зайнятості. При цьому слід враховувати, що порівняно з динамікою ВВП, динаміка ринку праці є більш інерційною внаслідок певної затримки (лага) у реагуванні попиту та пропозиції робочої сили. Тож внаслідок спаду виробництва продукції та послуг, який відбувається в більшості сфер економіки, слід очікувати адекватного посилення напруженості на ринку праці.

В цілому, сучасна модель українського ринку праці є недосконалою, її основними недоліками є:

- недосконалість трудового законодавства, що полягає у застарілості і неузгодженості нормативно-правових актів та недостатній гармонізації їх положень з міжнародними нормативами;
- відсутність дієвого механізму забезпечення дотриманням законодавства у сфері трудових відносин;
- надмірна зарегульованість сфери зайнятості;
- недосконалість інституційної системи регулювання соціально-трудої сфери;

- відсутність прогнозування та стратегічного планування ринку праці;
- неузгодженість політики зайнятості з економічною, фінансовою, секторальною, регіональною, інвестиційною, кредитною політиками та політикою оплати праці;
- відсутність системності та послідовності у реалізації державної політики у сфері зайнятості;
- спрямованість сучасної політики скоріше на регулювання поточної ситуації на ринку праці та реагування на уже сформовані виклики, ніж на їх попередження;
- неузгодженість ринкових та державних механізмів регулювання ринку праці;
- неузгодженість ринку праці з ринком освітніх послуг, що призводить до посилення кількісних та професійно-кваліфікаційних дисбалансів попиту і пропозиції на робочу силу та загострення проблеми молодіжного безробіття;
- низький рівень використання економічних механізмів, що сприяють залученню молоді та висококваліфікованої робочої сили у сферу прикладання праці;
- спрямованість державної політики на підтримку утриманських настроїв безробітних, а не стимулювання та мотивацію до продуктивної зайнятості;
- недосконала система соціальних гарантій, що спричиняє загострення проблем бідності, майнового розшарування та відтворення робочої сили;
- низький рівень ефективності та дієвості державних програм.

Саме тому ситуація вимагає невідкладного реформування ринку праці та запровадження адекватних заходів для досягнення стратегічних цілей щодо утвердження прав людини, забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку, забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу, серед яких першочерговими є:

1. Подальший розвиток механізму правового регулювання трудових відносин у сучасних умовах розвитку держави та суспільства. В цьому контексті невідкладним завданням є прийняття Трудового кодексу України, що вирішить питання узгодження норм численних правових актів в цій сфері та приведення їх до вимог функціонування соціально орієнтованої ринкової економіки. Поряд з цим, курс України на євроінтеграцію вимагає перегляду та впровадження на всіх інституційних рівнях пріоритетів та домовленостей передбачених Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (Додаток XXXIX до розділу «Економічне і галузеве співробітництво») щодо поступового наближення національного законодавства у сфері здоров'я, безпеки праці та посилення трудових прав та гарантій працівників до законодавства ЄС. В умовах кризи питання захисту прав працівників та посилення державного контролю за дотриманням роботодавцями законодавства про працю набуває особливої значимості. Це, зокрема, стосується посилення економічної відповідальності роботодавця за затримку чи несвоєчасну виплату заробітної плати. Також урегулювання на правовому рівні потребує питання захисту працівників у разі неплатоспроможності чи призупинення економічної діяльності підприємства. В світовій практиці найбільш ефективним засобом захисту матеріальних прав працівників у випадку неплатоспроможності роботодавців виступають інститути гарантування виплат, що створюються на державній (створення позабюджетного фонду) чи комерційній (обов'язкове страхування або факторинг) основі. Враховуючи сучасні реалії, в Україні створення гарантійного Фонду є питанням актуальним.

2. Успішна реалізація державної політики у сфері зайнятості потребує розробки та прийняття довгострокової програми, спрямованої на побудову нової соціально-орієнтованої моделі регулювання ринку праці, основаної на зваженому поєднанні інструментів державного та ринкового регулювання. Така програма має бути спрямована на поетапне зниження напруженості на ринку праці за рахунок створення правових, економічних та інституційних

засад для підвищення ефективності зайнятості населення. Рішення у сферах структурної політики, формування та реалізації інвестиційних програм, політики доходів, розвитку системи освіти повинні формуватися з урахуванням їх очікуваного впливу на сферу зайнятості. Акценти державної політики мають поступово зміщуватись від практики регулювання поточної ситуації на ринку праці до реалізації випереджувальних заходів, забезпечення та закріплення прогресивних зрушень у регіональній та галузевій структурах зайнятості.

3. З метою зниження рівня та тривалості безробіття слід запровадити швидкий та прозорий порядок створення робочих місць в малому та середньому бізнесі, трудомістких галузях харчової промисловості, орієнтованих на внутрішній ринок та масового споживача. З метою підвищення мотивації до підприємництва необхідно спростити систему започаткування власної справи. Курс реформ має бути спрямований не на банкрутство, а на підтримку існуючих підприємств та утворення нових, особливо малих та середніх підприємств, перш за все за рахунок зниження податкового тиску на суб'єктів господарювання (зменшення податків і спрощення їх адміністрування) та застосування фінансово-економічних механізмів сприяння розвитку підприємництва, якими є пільгове кредитування та оподаткування; система дотацій на створення нових робочих місць; субсидії, тому числі регіональні, на створення нових підприємств та робочих місць, на працевлаштування безробітних, насамперед із числа соціально вразливих.

4. Для подолання структурного дисбалансу попиту та пропозиції на ринку праці необхідно запровадити довгострокове прогнозування потреби економіки країни у працівниках у розрізі професійно-кваліфікаційних груп, на основі якого має формуватись державне замовлення для навчальних закладів на підготовку спеціалістів. Окрім того, вирішення цієї проблеми потребує розробки концепції взаємодії ринку праці та ринку освітніх послуг. Підвищенню якості та конкурентоспроможності робочої сили, ефективності

системи підготовки кадрів та розвитку кадрового потенціалу підприємств сприятиме поширення практики комплексних кадрових та освітніх програм з єдиною інформаційною базою щодо пропозиції та попиту на ринку праці. Протидія негативним процесам у сфері зайнятості потребує формування дієвої системи професійної орієнтації населення, в тому числі незайнятих осіб, молоді, яка навчається або закінчила навчальні заклади, популяризації професій, за якими зростання пропозиції праці необхідне для збалансованого розвитку національної економіки.

5. Істотною умовою успішних зрушень у сфері зайнятості є прискорення процесу реформування сфери доходів, де вирішальним кроком має стати оновлення методології визначення соціальних стандартів: приведення прожиткового мінімуму у відповідність до реальних споживчих потреб населення; створення регіональних систем соціальних стандартів, що виконують функцію механізму соціального розвитку регіону (в тому числі через формування місцевими органами державного управління мінімальних стандартів надання загальнодоступних безкоштовних соціальних послуг населенню в галузях освіти, охорони здоров'я, культури, фізичної культури та спорту); удосконалення механізму встановлення мінімальної заробітної плати шляхом запровадження її галузевої та секторальної диференціації.

6. З огляду на критичну ситуацію, що склалась у сільській місцевості, заходи щодо сприяння зайнятості сільського населення мають спрямовуватись на розширення можливостей для створення у сільській місцевості додаткових робочих місць за рахунок державного стимулювання та підтримки розвитку аграрного сектору та такого виду підприємницької діяльності, як зелений туризм; сприяння поширенню застосування гнучких новітніх форм трудових відносин, до яких відноситься: віддалена, мобільна, часткова та «запозичена» зайнятість, суміщення професій та посад, тощо. Застосування гнучких форм зайнятості в Україні потребує удосконалення механізмів їх застосування з метою недопущення дискримінації у трудових

відносинах, зниження захищеності працівників, недотримання гарантій ринку праці.

7. Одним із головних завдань державної політики України є концентрація зусиль усіх гілок влади на комплексному здійсненні радикальних економічних, адміністративних, управлінсько-організаційних заходів щодо подолання тіньової зайнятості, значне розповсюдження якої супроводжується негативними наслідками як для держави, так і для працівників. Головними засобами боротьби з цим негативним явищем є поєднання заходів щодо покращення ділового клімату, усунення перешкод та створення додаткових стимулів для працевлаштування, реалізація механізмів адміністративного та економічного характеру щодо посилення відповідальності роботодавців за дотримання законодавства у сфері прикладання праці. Останнє потребує внесення змін і доповнень до законодавства щодо збільшення штрафних санкцій за ухилення від оформлення трудових відносин між працівником і роботодавцем.

8. Для врегулювання соціальних відносин та соціальних умов у сфері праці необхідно посилити соціальний діалог (соціальне партнерство) суб'єктів соціально-трудова відносин на всіх рівнях: національному, регіональному, галузевому, а також на рівні підприємств. При цьому важливо враховувати, що механізми соціального партнерства в Україні значно відрізняються від західноєвропейської моделі, основною особливістю якої є конфліктне партнерство незалежних учасників, які співпрацюють, проте, водночас, намагаються змінити баланс на свою користь. Соціальне партнерство в країнах Європи складалося після тривалого періоду класової боротьби, його інституційна структура постійно ускладнювалася, а відповідне законодавство удосконалювалося. Натомість в Україні соціальне партнерство офіційно насаджувалося зверху, як один з елементів ринкової економіки. Однак, дієвий соціальний діалог не може існувати за відсутності сильних та незалежних соціальних партнерів. Удосконалення соціального діалогу має бути спрямованим на подолання формального характеру угод і

договорів, наповнення їх конкретним змістом відповідно до фактичних соціально-трудових відносин. Наймані працівники мають сприймати трудові угоди і договори як надійні правові механізми захисту своїх інтересів.

9. В процесі реорганізації Державної служби зайнятості в Національне агентство зайнятості, що здійснюється з метою підвищення гнучкості та мобільності у наданні професійних послуг з працевлаштування, професійного навчання населення працездатного віку, підтвердження результатів неформального професійного навчання, прогнозування ситуації на ринку праці та соціального захисту на випадок безробіття, слід врахувати доцільність запровадження процедури моніторингу та оцінки дієвості цих інституцій та ефективності використання бюджетних витрат на їх адміністрування.

Відділ соціальної безпеки

(Л. Д. Яценко)

№ 29, Серія «Соціальна політика»